

O KNJIZI

Knjiga *Veliki zagrebački potresi* donosi uvid u način na koji se odnosilo prema arhitektonskoj baštini te općenito izgradnji Zagreba nakon potresā koji su pogodili ovaj grad i njegovu okolicu 1880. i 2020. godine, kroz niz članaka koje sam objavio u proteklih nekoliko godina.

Članci su podijeljeni u dvije skupine. Prvi dio knjige donosi tekstove koji se bave potresom koji je pogodio Zagreb i sjeverozapadnu Hrvatsku 1880. godine. U njima se govori o organizacijskim aspektima obnove, izvedbi radova, utjecaju potresa na zagrebačku arhitekturu, načinu na koji se pristupilo restauraciji i izgradnji građevina zagrebačkoga Prvostolnog kaptola, o tome kako su se obnavljale zagrebačka katedrala i crkva u Remetama, kako se izgrađivala nova crkva u Granešini, te kako su potres popratili onodobni najvažniji zagrebački fotografi.

Drugi dio knjige donosi pak niz članaka o potresima koji su pogodili Zagreb i okolicu u ožujku te Petrinju i pokupsko područje u prosincu 2020. godine, i uglavnom je baziran na kolumni iz časopisa *Vijenac*. U njima se nastoji donekle pratiti zbivanja koja su uslijedila, a vezano za problematiku pristupa očuvanju i obnovi kako pojedinačnih građevina zagrebačke povijesne jezgre tako i ambijenata na tome prostoru.

Prva skupina članaka bitno se razlikuje od druge budući da je riječ o recenziranim znanstvenim radovima zasnovanim na istraživanju arhivske i novinske građe iz prve polovine 1880-ih godina, dok je drugi dio članaka u većoj mjeri stručnoga karaktera.

Osim same teme, ove dvije skupine radova veže težnja da se dokumentiraju štete nastale u potresima 1880. i 2020. te analiziraju sličnosti i razlike u organizaciji obnove i pristupi zaštiti i restauraciji/rekonstrukciji ključnih spomenika grada. U slučaju obiju skupina radova članci su strukturirani tako da se najprije govori o općenitim problemima nastalim potresima, a potom se prelazi na

Uklanjanje vrha sjevernog tornja zagrebačke katedrale, 17. travnja 2020.

Franjevačka crkva i samostan
u Zagrebu nakon potresa
9. studenoga 1880.
(fotografirao: Hermann Fickert)

Franjevačka crkva i samostan
u Zagrebu, snimljeni
11. veljače 2021.

studije slučaja vezane uz obnovu, da bi se u posljednjim člancima unutar cjelina tekstovi usredotočili na problematiku vizualizacije potresa.

U fusnoti na kraju svakoga članka navedeno je gdje su objavljeni izvorni tekstovi. Dio članaka objavljen je u izvornom obliku, bez velikih dopuna, no kod velikoga broja tekstova uneseni su stanoviti ispravci sukladno novim saznanjima, ili promjene, kako bi se članci prilagodili za ovu publikaciju, kako se informacije ne bi ponavljale i kako bi sadržaj knjige bio povezaniji. Dakako, pojedina ponavljanja nisu se mogla u cijelosti izbjeći. Usprkos višestrukim pregledavanjima teksta siguran sam da su se potkrale i brojne greške, na kojima se ispričavam.

Jedan od tekstova sadržanih u knjizi, o načinu na koji su zagrebački fotografi popratili potres iz 1880. godine, dosad nije bio objavljen na hrvatskome jeziku. Za potrebe ove publikacije dopunjen je novim informacijama i referencama na literaturu.

Potresima sam pristupio kao povjesničar umjetnosti (i donekle kao povjesničar, što sam svojom drugom strukom) pa sam i ovu monografiju nastojao, svjestan važnosti vizualnih medija, koliko je bilo moguće, opremiti kvalitetnim i brojnim ilustracijama, uglavnom fotografijama, odnosno, u slučaju potresa iz 1880. i objavljenim novinskim ilustracijama i grafikama. Fotografije oštećenja nastalih u potresima 2020. godine uglavnom sam nastojao sâm izraditi, a sve s ciljem dokumentiranja izazova s kojima su se susreli grad Zagreb i njegova baština.

*

Temom potresa, stjecajem okolnosti, bavim se već niz godina, a primarno ulogom koju je u obnovi Zagreba i okolice odigrao arhitekt Herman Bollé. Istraživanja novinskog tiska i arhivskih izvora iz vremena nakon potresa 9. 11. 1880. motivirala su me na prijavu (s temom fotografija nastalih nakon te katastrofe) na znanstveni skup talijanskog udruženja AISU (Associazione Italiana di Storia Urbana), koji je bio organiziran u rujnu 2013. godine u Cataniji, čija je jedna sesija bila posvećena ulozi katastrofa u povijesti fotografije. Bilo mi je to jedno od najljepših iskustava iz profesionalne karijere. U nepunih tjedan dana boravka na Siciliji (više nego prikladnom mjestu za izlaganje na temu potresa) sklopio sam cijeli niz poznanstava s povjesničarima umjetnosti i povjesničarima arhitekture iz Italije, SAD-a, Mađarske, Francuske, Švicarske i brojnih drugih zemalja, koja su se u međuvremenu pretvorila u prava prijateljstva te rezultirala nizom suradnji na profesionalnom polju. Istodobno, radeći na tekstu za zbornik toga skupa, dodatno sam postao svjestan koliko je tema zagrebačkog potresa iz 1880. neistražena.

Istražujući, u godinama koje su dolazile, potres iz 1880, ali i općenito povijest hrvatske i zagrebačke arhitekture 19. i prve polovine 20. stoljeća, te kroz razgovore sa seizmologom dr. sc. Ivicom Sovićem s Geofizičkog odsjeka zagrebačkoga PMF-a, kojemu zahvaljujem za brojne informacije i pomoć, postao sam svjestan okolnosti da će neminovno jak potres ponovno pogoditi Zagreb. Stoga mi je, kada me u nedjelju ujutro 22. 3. 2020. probudio potres, odmah bilo jasno o čemu je riječ.

Kako živim s obitelji u Novom Zagrebu, ni stan ni zgrada u kojoj stanujemo nisu pretrpjeli velike štete. Pukotina imamo nešto po stanu, no u odnosu na oštećenja koja su se dogodila u zgradama u naseljima na obroncima Medvednice ili u središtu grada štete su doista minimalne.

Nažalost, još prije drugoga potresnog udara dobio sam informaciju od svećenika Ivana Rončevića, svojega bivšeg studenta, da je pao vrh južnog tornja zagrebačke katedrale. Znao sam stoga da štete u središtu grada moraju biti daleko veće. U minutama koje su dolazile internet je već bio prepun vijesti i fotografija oštećenih građevina. Kada je 23. 8. 2011. potres pogodio Washington i područje američke savezne države Virginije (o čemu se u nas vrlo malo zna), vijesti o tomu događaju na Twitteru stigle su do New Yorka prije potresnog udara, koji se osjetio i u tom gradu, a nekih 15–20 sekundi nakon što je potres pogodio Washington. Je li takav fenomen zabilježen u Zagrebu – nije mi poznato, no nesumnjivo je da je upravo fascinantna količina fotografija i informacija objavljena na raznim društvenim mrežama o potresima iz 2020. godine.

Fotografije s društvenih mreža, izvještaji televizijskih kuća i portala motivirali su me da se i sâm u popodnevnim satima na dan potresa uputim automobilom u središte grada. Iako u strahu da se potres ne ponovi dok prelazim most preko Save ili dok se nalazim ispod neke od zgrada u centru, proveo sam veći dio popodneva obilazeći središte grada i fotografirajući oštećene građevine. Puste ulice na kojima su se mogli susresti tek vojnici koji su završavali s uklanjanjem ruševina, te pokojni fotograf, novinarska ekipa ili građanin, izgledale su doista zastrašujuće. Dok sam slagao ilustracije za ovu knjigu, s tjeskobom sam se sjetio tih dana kada sam obilazio pusti Donji grad. Pokazalo se međutim da su od komada dimnjaka ili vijenaca, koji su nastavili mjesecima nakon potresa padati na zagrebačke ulice, opasniji vozači koji su prestali poštovati svjetla na semaforima i općenito prometnu signalizaciju.

Parkovi i trgovi grada bili su i taj dan, pa i u tjednima koji su dolazili, prepuni automobila stanovnika centra koji su se bojali da se potres ne ponovi i da im ne zatrpaju njihovo prijevozno sredstvo. Ulice su pak preplavili kamioni koji su odvozili štu i kranovi koji su uklanjali dimnjake, oštećene vijence, dijelove krovništa i krovnih zabata.

Zgrade oštećene u potresu i grafit „Mrzim koronu“, ugao Draškovićeve i Vlačke, 22. ožujka 2020.

Da nije bilo epidemije koronavirusa, osnovna sanacija grada zasigurno bi napredovala brže nego što je to naposljetku bio slučaj. Međutim upravo je *lockdown* sačuvao brojne ljudske živote. Koliko bi ljudi stradalo da je sve bilo otvoreno, da su se u crkvama služile mise, da su apartmani u centru bili puni turista, zastrašujuće je i pomisliti.

Rukopis knjige velikim sam dijelom završio uoči božićnih praznika 2020. Završni pregled ostavio sam za tjedan prije Nove godine, kada nemam predavanja na fakultetu ni drugih većih obaveza. U utorak 29. 12. nalazio sam se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici radeći na posljednjih deset stranica ovoga rukopisa kada je u 12:19 potres ponovno pogodio Hrvatsku. Pomislio sam da je riječ o potresu na Zagrebačkoj gori, a zbog siline udara i dužine trajanja potresa

uplašio sam se da je centar Zagreba uništen. Nakon što se prestalo tresti, pokušao sam dobiti svoju obitelj na mobitel, međutim, kako je svima koji su se tada nalazili u dijelovima Hrvatske pogođenim potresom dobro poznato, veze su se odmah prekinule. Pretpostavljao sam da fiksna mreža još uvijek radi pa sam se telefonom iz čitaonice periodike NSK javio svojim. Kada sam se uvjerio da su dobro, otišao sam pogledati kako vizura Zagreba izgleda iz velike čitaonice. Bilo mi je lakše kada sam vidio da tornjevi crkava i kupole Mirogaja stoje. Tada još uvijek nisam znao da je epicentar potresa bio znatno dalje od Zagreba negoli 22. 3. i da su mjesta bliže epicentru katastrofalno stradala. Ne poznajem dobro prostore Banije i Pokuplja, no većinu mjesta koja su stradala u potresu sam posjetio i bio sam oduševljen očuvanošću baštine i urednošću Siska, slikovitošću Petrinje, prepune kvalitetnih primjera vojnokrajiške arhitekture 18. i 19. stoljeća, te bogatom baroknom i historicističkom sakralnom arhitekturom toga kraja. S obzirom na razmjere oštećenja, velika stradavanja ljudi i njihove imovine, plakati nad baštinom u ovom trenutku nesumnjivo bi bilo neprimjereno. Siguran sam da će se, usprkos tomu što sada postoje drugi prioriteti, pri obnovi ovih gradića, kao i okolnih sela, pristupiti obnovi, odnosno rekonstrukciji svih ključnih spomenika kulture.

Potres 29. 12. pogoršao je stanje brojnih građevina u Zagrebu oštećenih u potresu 22. 3. Mnoge informacije koje sam iznio u kolumni u *Vijencu* nisu stoga više dovoljno aktualne, no treba imati na umu da nisu nastale *nakon potresa*, kako je sugerirao naslov kolumne, već *između* njih.

Potresi iz 2020. još su nam jednom posvjedočili koliko je baština fragilna, kao i sve što čovjek radi i gradi, kako stalno moramo voditi računa o održavanju spomenikā kulture i koliko su nam ti spomenici vrijedan resurs. Upozorili su nas i na vrlo visoku cijenu koja se plaća izvode li se dogradnje i pregradnje nekvalitetno, te da moramo pristupiti cjelovitoj obnovi zaštićenih građevina i cjelina. Nadam se da smo dobro naučili tu lekciju i da je nećemo brzo zaboraviti.

*

I na kraju – zahvale. Na nastanku ove knjige na prvome mjestu moram zahvaliti dvojici urednika iz Matice hrvatske, bez kojih polovina članaka u ovoj publikaciji nikada ne bi nastala, a to su Goran Galić, glavni urednik *Vijenca*, inicijativom kojega sam započeo pisati kolumnu u navedenom časopisu, koja predstavlja ishodišnu točku ove knjige, te Luka Šeput, koji me potaknuo da te kolumne, zajedno s ostalim radovima koje sam objavljivao o potresima iz 1880. i 2020, ukoričim u publikaciju. Zahvaljujem i svojim recenzentima dr. sc. Vladi Mikšiću, voditelju Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije, te dr. sc.

Ireni Kraševac s Instituta za povijest umjetnosti, koja već cijeli niz godina prati, potiče i, slobodno mogu reći, usavršava moj rad svojim savjetima.

Zahvaljujem i Hrvatskoj zakladi za znanost koja, uz Sveučilište u Zagrebu, financira već niz godina moj znanstveni rad, koja mi je omogućila nabavu kvalitetne fotografske opreme i literature s područja kojim se bavim u ovoj monografiji, te koja mi je omogućila istraživanje u raznim srednjoeuropskim arhivima i knjižnicama.¹

Knjigu posvećujem svojim najdražim Zagrepčanima: kćeri Petri, sinu Nikoli i supruzi Mireli.

---

¹ Stoga s pravom mogu reći, kako to, uostalom, HRZZ i zahtijeva, da je ovaj rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost, projektom „Umjetnost i država u Hrvatskoj od prosvjetiteljstva do danas“ (IP-2018-01-9364).